

KULTŪRA

MENAS ✨ LITERATŪRA ✨ MOKSLAS

Savo širdyje

Dabar, regis, jau nebėra jokių pasaulių nuo žmogaus ribojančių sienų. Jeigu labai trokšti ir, žinoma, turi galimybių, gali aplankyti pačias nuošaliausias vietas, pačius keisčiausius Žemės kampelius, egzotiškiausias šalis. Neabejoju, jeigu Žemę ir kitas planetas skirtų tik tokie ribojimai, kokie išivaizduojami dažname *fantasy* stiliaus kūrinyje, tai tarpplanetinis turizmas būtų irgi itin populiarus. Nuo Mėnulio iki Marso, nuo Marso – iki Saturno, nuo Saturno – į Plutoną ir taip toliau.

Betgi čia žodį taria žmogaus fiziologija, ir nieko nepadarysi. Nepakeliasi po kosminę erdvę taip paprastai, kaip gali išivaizduoti: ne tik technologinės galimybės tai lemia, bet ir pats žmogus nėra kosmoso keliautojas, kaip kartais galime išivaizduoti. Ir galbūt tai yra teisinga. Svajonės apie apsigyvenimą kitose planetose yra iliuzija, nes žmogus kaip biologinis kūnas yra Žemės, jos *matricos* dalis, nepritaikyta svetimai erdvei.

Ir tai veikiausiai teisinga. Nes, anot C. S. Lewiso, Dievas atskyrė kitus dangaus kūnus nuo Žemės tokiais neįsivaizduojamais atstumais tam, kad žmogus į kitus pasaulius nenuneštų savo blogio (C. S. Lewis, „Perelandra“).

Kas veja žmogų ieškoti kitų pasaulių? Kitokios gyvybės? Kodėl jis nerimsta, ieškodamas kažko kito, matydamas, kiek tos gyvybės pulsuoja aplink jį ir, sakyčiau, dar daugiau nematydamas?.. Galbūt jis ieško visai ne *kito*, o paties savęs?.. Ne kažko svetimo, o būtent – kažko labai savo?..

Žmogaus identitetas dabar yra daugiau kosmopolitiškas, klajūniškas, nei sėslus. Tokia jau realybė – pasaulis susitraukė, tapo mažas. Gal netgi – perregimas, perprastas. Ir kelionės šiandien (ne taip, kaip prieš kelis amžius) yra tiesiog kasdienybė, netgi rutina. Tik reikėtų savęs paklausti, ar tai suteikia sielai ramybę, pilnatvę, suvokimą, kad kur bekeliautum, vis tiek esi toje vietoje, iš kurios nepabėgsi. Esi savo paties širdyje.

Todėl lemtingos ir graudžios saulėlydžių ir saulėteklių, žalumos ir smėlio, akmens ir žemės spalvos, nendrių salos ežeruose, šalpusnių ir drignių priaugusios šlapios griovos, kerpių nužilinti medžių kamienai. Kažkas, kas užgniaužia amą, neleidžia kalbėti banalybių, nuleidžia pasididžiavimo savimi garą ir primena, kad ne tik mes renkamės vietą, bet ir vieta pasirenka mus.

Juk bene daugiausia apie pačią būtį ir jos esmę gali sužinoti, labai ilgai gyvendamas vienoje vietoje ir matydamas, kaip toji vieta gyvena. Kaip keičiasi lapo spalva, siaučiant žaliai birželiui ir artėjant ramiam rugpjūčiui – iš žalzgano, virpančio, saulės peršviečiamo pergamento ji virsta plieno atspalviu pasidengiančiu popieriumi ir netgi šlamėti ima kitaip. Kaip leidžiantis saulei į vakaro pusę pasisuka takelis, iš balto virsdamas pilku, iš pilko – tamsiai žaliu, beveik juodu.

Ilgai gyvendamas vienoje vietoje, galbūt gali daugiau suprasti ir apie Dangaus buveines, minimas Šventajame Rašte. Juk tos buveinės veikiausiai nesikeičia. Ir įkūnija turbūt kur kas daugiau, nei tik vietą – taip, kaip mes ją suprantame. Ak, kad tik toji varginga vaizduotė mūsų vėl neapgaudų!..

Renata Šerelytė

foto.lt nuotr.

Ir dabar tebežydi

*Tada, kai pasaulis
Buvo ką tik sutvertas,
Kai nebuvo suūkus
Tamsoj nė viena pelėda,
Pamiškėj neištryškęs
Nė mažiausias šaltinis,*

*Tada
Į kiemą išbėgus mergaitė
Darže pasodino aguoną,
Kuri ir dabar tebežydi
Birželio ramiais vakarais.*

Stasė Lygutaitė-Bucevičienė

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Savo širdyje • 2-as psl. Stanislovas Abromavičius. Lietuvos skausmas. Minint 1941 metų birželio 14-osios tremties 85-metį • 4-as psl. Astrida Petraitytė. „veidai Veide“ Bažnytinio paveldo muziejuje/ Baroko pliūpsnis Kultūros naktyje • 5-as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė. Baroko epochos muzikos ANTIQ premjera – apie meilę, pareigą ir atgailą/Baletas „Pakita“ – pasiilgusiems tikro klasikinio baletu • 6-as psl. Algis Vaškevičius. Paslaptingojo Banksy gatvės meno darbai – įvairiuose pasaulio miestuose • 7-as psl. Julius Keleras. Sara Poisson provokuoja • 8-as psl. Baroko pliūpsnis Kultūros naktyje (tęsinys)

Kitame numeryje: Poezijos pavasario atgarsiai: Gintaro Bleizgio „Šešėlių upė“ • Vasaros renginiai ir skaitiniai

MRF
MEDIJŲ RĒMIMO FONDAS

Medijų rėmimo fondas 2026 m. suteikė 21 000 Eur paremti projektą: DRAUGAS laikraščio diasporos žiniasklaida.

Lietuvos skausmas

Minint 1941 metų birželio 14-osios tremties 85-metį

STANISLOVAS ABROMAVIČIUS

Kasmet birželio 14-ąją minime Gedulo ir vilties dieną. 1941-aisiais metais Sovietų Sąjunga pradėjo masinį Lietuvos gyventojų trėmimą. Į suformuotų 17 ešelonų 1941 m. birželio 14–19 dienomis buvo sutalpinta ir iš Lietuvos išvežta beveik dvidešimt tūkstančių patriotų, ūkininkų, darbščiausių žmonių šeimų. Geležinkelio stotyse buvo atskirti vyrai, suimti ir išvežti į Komijos autonominės respublikos, Archangelsko, Gorkio, Molotovo, Sverdlovsko, Vologdos sritis, Kazachijos ir Krasnojarsko krašto lagerius. Kiti šeimoms nariai ištremti į Komijos autonominės respublikos, Novosibirsko ir Tomsko sritis, Altajaus ir Krasnojarsko kraštus. Jau 1942-ųjų birželio mėn. daugiau kaip 2,7 tūkst. lietuvių iš Altajaus krašto buvo išvežti tikrai žūčiai prie Laptevų jūros. Šių tremtinių padėtis buvo ypač sunki.

LGGRTC darbuotojai Aras Lukšas, Dalius Žygelis surinko duomenis apie tų metų trėmimą. „...Trečia valanda nakties. – vienu metu visose trijose Baltijos valstybėse – Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje – Maskvos nurodymu prasidėjo gyventojų trėmimai. Perpildyti ešelonai vienas po kito riedėjo į Rytus, išveždami daugiau nei 40 tūkstančių įvairių tautybių žmonių, daugiausiai lietuvių, iš kurių daliai nebuvo lemta sugrįžti. Daugiau kaip 70 procentų tremtinių sudarė moterys ir vaikai. Ištremti vaikai į Tėvynę sugrįžo jau suaugę... Iš viso tada iš Lietuvos deportuoti 18 500 žmonių, kurių didžioji dalis iškeliavo į tremtį, kiti – į GULAG'o lagerius. Dauguma jų – to meto politikai, visuomenės veikėjai, valdininkai, inteligentai, menininkai, tarp ištremtųjų buvo ir antrasis Lietuvos Respublikos prezidentas Aleksandras Stulginskis.

Beveik pusei to birželio tremtinių nebuvo ir šešiolikos. Okupantai nesigailėjo net nevaikštančių kūdikių – gyvulinuose vagonuose atsidūrė 556 vaikai iki vienerių metų amžiaus. Kas trečias iš jų netrukus mirs nuo šalčio, bado ir ligų. Klaiku net pagalvoti, ką turėjo išgyventi vaikai Sibiro pragare. Šiandien mes tai galime sužinoti iš nedaugelio tų, kurie dar visiška maži buvo prievarta išplėsti iš savo pasaulio, išgyveno, sugrįžo ir dabar yra su mumis. Jų sukrečiantys liudijimai negali palikti abejingų...“

Siūlome skaitytojus susipažinti su 1941 m. tremtinių liudijimais.

MARIJA IR ROMUALDAS LITVINAIČIAI

Marija Bukšnytė (1908–1976). 1927 metais baigė Kauno „Saulės“ mokytojų seminariją, tapo pradinė klasių mokytoja. Ji iki karo gyveno ir mokytojavo Kaune. 1929 m. išteko už Petro Litvinaičio (1902–1942), kuris buvo gimęs ir gyveno Vilniuje. Lenkams Lietuvos sostinę užgrobus, kartu su broliu Stasiu perėjo demarkacinę liniją, tapo Lietuvos karininku. 1936

metais apdovanotas Gedimino ordinu. Šeimoje buvo du sūnus: Romualdas ir Liudas.

Litvinaičių šeimą išvežė į Sibirą be teismo ir be kaltės. Petruui tada buvo 39, Marijai – 33, Romualdui – 9, o Liudui – 3 metukai. Petras nuo šeimos atskirtas ir uždarytas NKVD lageryje Krasnojarsko krašte, kur 1942 metų birželio 17 dieną jį okupantai nuteisė sušaudyti, tačiau 1942 metų liepos 25 dieną jis mirė lagerio ligoninėje.

Marijos Litvinaičienės prisiminimų fragmentai

Baisioji naktis

1941 m. birželio 14 dieną Kauno geležinkelio stotyje neįprastas vaizdas: stovi septyniolika penkių vagonų prekinis traukinys, o už jo kitas, ir dar, ir dar kitas. Vagonai dideli, o mažyčiai langeliai su grotomis, pasieniais platūs narai dviem aukštais, o grindyse – apvalaina skylė... Čia dirbė darbininkai, visą laiką saugomi kareivių su durtuvais, veltui spėliojo, kas turės keliauti šiais neįprastais vagonais, kurie, jų nuomone, netiko nei gyvuliams, nei žmonėms pervežti.

Atėjo naktis. Šimtai sunkvežimių pasipylė į miesto gatves. Ginkluoti kareiviai supo namus, brovėsi į butus, kėlė žmones iš miego. Kratos... Pareigūnai išvertė visus stalčius, spintas. Tuo tarpu buto šeimininkai – vyras su žmona – turėjo nusigręžti į tamsią sieną, o jiems už nugarų – kareiviai su nuogais šautuvų durtuvais. Paskui komanda rengtis, pasiimti šiek tiek maisto, drabužių. Klyksmas, vaikų ir suaugusių raudos sklido iš butų ir kiemų, lėkė gatvėmis mašinos, prikeldamos iš miego tuos, kuriems ši kartą nebuvo lemta apleisti Tėvynės. Žmonės bėgo iš namų į gatves, slėpėsi. Žaliakalnyje, Panemunėje, Šančiuose, Aleksote ir miesto centre pilni suimtų žmonių sunkvežimiai lėkė į Kauno geležinkelio stotį.

Tai buvo pirmas žmonių trėmimas į Sibirą, pats gausiausias ir žiauriausias. Areštuodavo visą šeimą: tėvus, vaikus, iškaršusius senelius ir naujagimius, visi jie buvo kalti, tik kuo – neaišku. Baisiąją 1941 m. birželio naktį iš 14-osios į 15-ąją siautėjusi audra nusiaubė ne tik Kauną, bet ir visą Lietuvą.

Birželio 15 diena

Ešelonai jau prigrūsti žmonių. Vienuose – tik moterys su vaikais ir seneliai, kituose – vyrai, šeimų maitintojai, atskirti nuo šeimų. Girdėti raudos ir dejonės. Vieni verkia garsiai, kiti – tyliai. Tik maži vaikeliai puldinėja apie tėvelius, tie juos ramina, kalbina kiek įmanydami.

Peronas pilnas kareivių. Jie saugoja vagonus, nieko prie jų neprileidami. Subėgė žmonės grūdasi, ieško savųjų, pažįstamų ar giminių, norėdami paskutinį kartą atsisveikinti, perduoti maisto ar drabužių, šaukia vardais ir pavardėmis. Bet juos sulaiko nuogi kareivių durtuvai.

Mano motinėle, kaip vėliau sužinojau, atvežė man iš kaimo skilandį, kibirą taukų ir lašinių. Kai Kauno geležinkelio stotyje prie vagono jos neprileido, dar važiuojo į Vilnių. Galvojo, Vilniuje prisiartins, perduos lauknešį, bet ir ten ta pati užkarda. Vargšėlė tiek sutriko, prisiraudėjo; iš jos viską pavogė, tad tuščiomis grįžo namo.

Birželio 16 diena

Ešelonas pajuda. Ky-la pratisas riksmas, klyksmas. Dabar jau visi rauda – gaila palikti savo gimtinę, kaimą, miestą, gimtąją šalį. Vagonai sausakimšai prigrūsti

žmonių. Visi narai užimti. Žmonės braukdami ašaras kelia savo daiktus, krauna kuo talpia, kad ir kitiems vietų užtektų. Viršuje – vis geriau, nors kojų niekas nemindžioja. Apačioje, po naraus, taip pat žmonės. Ten tamsiau ir tvankiau. Ir ant grindų pilna žmonių. Per maišus ir ryšulius kojai vietos nėra. Ant jų sudribę vaikai ir seneliai; stipresnieji juos gaivina mosuodami skarelėmis prie veido. Karšta, tvanku...

Pirmoji sustojimo vieta – Vilniaus geležinkelio stotis. Čia žmonių – kaip marios liūliuoja. Sargybiniai neleidžia žiūrėti pro langelius. Traukinys stovi tik tiek, kol suvaro į vagonus areštuotas šeimas. Daugiau Lietuvoje traukinys niekur nestojo, ėjo ir nuėjo į Rytus. Aimanos, dejonės ir ašaros. Verkia vaikai, verkia mamos, dejuoja seneliai; nėra kam raminti, visų vienoda dalia ir neviltis. Niekas negali suprasti tokios bausmės be teismo. Už ką?

Grindyse skylė tualetui nuo žmonių niekuo neatskirta. Bendra vyrams ir moterims. Vaikams tai kas – jie atlieka, kas reikia, per daug neimdami į galvą, juos nuo žmonių akių uždengia mamos savo sijonais. Na, o suaugusiam – nors skardžiai žemę prasmek – visi mato. Kai ten tupi žmogus – visiems reikia užsimerkti. Viena kita diena, o paskiau ir dvokti pradėjo.

Ak ir kelionėlė! Vaikai jau negaluoja. Vandens – nė lašo nėra. Paimtas iš namų maistas mažėja. Vagono durys – užrakintos. Tik kartą per parą jas atidaro. Tuomet įeina kareiviai ir tikrina, šaukia pavardėm, žiūri, ar kas nors nepabėgo. Žmonės maldauja vandens, tik vandens. Bet iš vagono išlipti negalima. Ir šitie kareiviai negali duoti vandens, tai priklauso nuo vyresnybės. Kai jie užrakina vagono duris, žmonės dar garsiau šaukia: vandens, vandens!

Veža toliau. Nors prekinio vagono langelis mažytis ir su grotomis, bet pro jį šis tas matyti. Visi norėtų pro jį pažiūrėti, atsisveikinti su gimtaisiais laukais, gimtine, pažiūrėti, kur ir į kokį kraštą veža. Bet prie langelio telpa tik dvi galvos. Dar suveriamų durų plyšys šioks toks – ir ten priglundusios galvos. Maža ką pamatysi, bet nors geresnio oro įkvėpsi... Tai gi ir spaudžiasi artyn tie, kurie dar gali pastovėti ant kojų. O prekinis traukinys bjauriai krato, rodos, kad per duobes ratai eitų...

Vagone buvo vyresnių klasių mokinių. Vienas iš jų turėjo atlasą. Tai buvo didelė laimė. Jis žymėjo nuvažiuotą kelią. O kiti godžiai sekė kiekvieną žymelę, stengdamiesi nors taip užsimiršti, nors taip malšinti nežinios skausmą.

Pravažiavę Lietuvą, atsidūrėme Baltarusijos žemėje. Baltarusijos žemė... Vaje, kokia ji vargana. Nedirbami plotai apaugę krūmokšniais. Kur ne kur sukrypę nameliai, išlaužytos žagarų tvoros, klanai vandens, purvynas. Moterys kasa daržus, moterys varinėja gyvulius. Ten moteriškė pasikinkius į akėčias dirvą akėja. O kur vyrai, juk dar ne karas? Tušti laukai, neapgyvendinti plotai. Geležinkelio stotelėse apskurę žmonės, vaikai siūlo keleiviams saulėgražas. Jas noriai perka visi rusai, dideli ir maži kramto ir spjauna, kur papuola.

Pravažiavome Minską, greitai pasimatė Kijevą. Retkarčiais ešelonas sustodavo patikrinti keleivių. Ar neišsigudrino kuris nors pabėgti? Kokia kančia kareivėliui būdavo perskaityti lietuviškas pavardes – net prakaitas išpildavo beskaitant. Mums vis dar iš vagono išlipti neleidžia. Vagone taip tvanku, o čia dar tualetas primityvus (tik skylė grindyse). Dvokia nežmoniškai.

Sverdlovską pravažiavome naktį. Šaltas rūkas gaubė miestą. Ilgai čia manevravo mūsų ešelonas. Paryčiui pro šalį pralėkė toks pat ešelonas su areštuotais mūsų vyrais. Per grotų langelius jie mojavė rankomis, šaukė savo žmonas pavardėmis...

MYKOLAS ŠVĖGŽDA

Mikalojus Švėgžda vyresnysis (1887–1943), gimęs Mačiūnuose, Šiaulių apskrityje, buvo šaulys, Pašvitinio valsčiaus savivaldos narys, visų gerbiamas žmogus. Tvarkingas, visada atidus kitiems, geras ūkininkas, pakankamai apsiskaitęs.

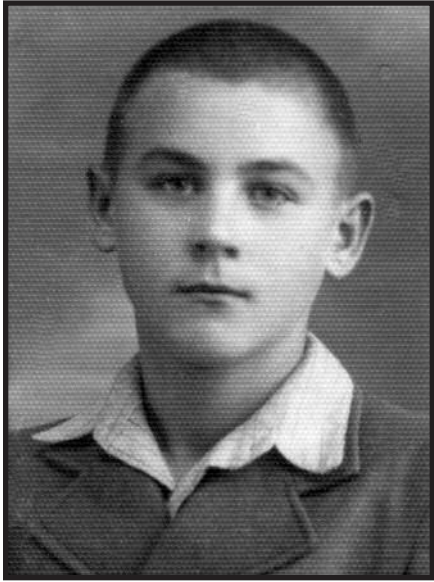
1941 m. birželio 14-tą jis su žmona Elena, sūnumis Martynu ir Mikalojumi (Mykolu), dukromis Adolfina, Antanina ir Eugenija buvo ištremti į Krasnojarsko kraštą, tačiau nuo šeimos atskirtas, nuteistas, mirė 1943 m. Siblage, Kemerovo srityje.

Sūnus Martynas 1947 metais pabėgo į Lietuvą, 1950 m. pašauktas į sovietinę armiją, bet buvo suimtas ir nuteistas 10 metų lagerio ir 5 metus tremties. Iš-

Marytė, Romas ir Petras Litvinaičiai, 1937 m.

Atkelta iš 2 psl.

Mykolas Švėgžda – Jonišio gimnazijos gimnazistas, 1939 m.

vežtas į Arkties vandenyno pakrantėje Janos upės žiotyse buvusį lagerį. Paleistas 1955 m., į Lietuvą sugrįžo 1959 metais.

Sūnus Mykolas 1944 m. tremtyje paimtas į sovietinę kariuomenę. Praėjo tikrą pragarą...

Mykolas (1926–2013) apie savo jaunystę yra palikęs atsiminimus: pradžios mokykloje ir gimnazijoje praleistus metus, 1940 metų Lietuvos okupaciją, gyvenimą per karus, tremtį į Altajaus kraštą. Neturėdamas penkiolikos, ištremtas į Sibirą. Mirė 2013 m. sausio 3 d., palaidotas Panevėžio kapinėse.

Mykolo Švėgždos atsiminimai

„...Galų gale ešelonas sustojo prie Obės upės prieplaukos. Visi nuščiuvo, tačiau po kurio laiko tylą sudrumstė vaikų raudos: vandens! Bet ir čia, pasaulio gale, sargybiniai, matyt, neturėjo gailingumo, nekrepė dėmesio į vaikų ašaras. Pagaliau atidarė vagonų duris, pagal komandą ėmėme kraustyti į baržą Obės prieplaukoje. Nešėme savo ryšulius, maišelius ir maišus – kas ką turėjome. Mes su broliu Martynu buvome tie, kurie tampė maišus, nes mama sunkiai sirgo, sesuo Antosė vežėsi mažą dukrele. Kita, Požilienė Ona, keliavo su mažu vaiku viena, tad pernešėme ir jos turtelį. Tik vandens vaikams nedavė. Bandėme ieškoti, klaidžiojome, klausinėjome, tačiau neradome. Atsinešėme iš geležinkelio stoties du kibirus karšto (virinto), bet vaikai buvo nekantrūs...

Baržoje mūsų niekas nemaitino, gelbėjo lietuviški lašiniai. Žinoma, ne visi jų turėjo, tad mus gelbėjo bendrakeleivių šeimos. Vandeni gėrėme iš Obės, bet jis buvo labai drumzlinas ir nešvarus. Į ją atlikdavome ir gamtinius reikalus. Taip baržą *Proletaryj* atvilko į *Kalpaševo* miestelį, esantį ant aukšto, stataus Obės kranto. Čia vėl persodino į dvi jau mažesnes baržas, stovėjome ilgai, buvo labai karšta, visi permirko prakaitu. Pradėjome prašyti sargybinių, kad bent jau mums, vaikams, leistų upėje išsimaudyti. Upė gili, vos ne kilometro pločio, o žengus porą žingsnių į vandenį, dugnas iš po kojų dingsta. Leido, juk niekur nepabėgsi... Išsimaudę su draugu Ignu nutarėme nueiti į *Kalpaševo* miestelį apsidairyti parduotuvėse, nes atsivežtos maisto atsargos sparčiai tirpo, o galo kelionei nesimatė. Kortelių maisto produktams tada dar nebuvo, tai pasisekė nusipirkti po keletą pakelių sausainių ir konservuotų obuolių kompoto. Parduotuvių lentynos buvo tuščios: nei duonos, kruopų, konservų, juo labiau mėsos. Žmonės kalbėjo, kad tokių

dalykų jau seniai nematė. Tad sugrįžome į baržą su pirkiniais, metėme juos į viršų, tad visą pusdienį sargybiniai tardė vairininko kajutėje, nors rusiškai beveik nieko nemokėjome.

Po kelių dienų pajudėjome vilkiko velkami pasroviui į šiaurę. Priplaukėm *Čiajos* intako žiotis, čia baržas pririšo prie medžių, vilkikai išplaukė, pranešė, kad atplauks, kai upėje neliks plukdomų rąstų. Čia jau galėjo laisvai vaikščioti, tačiau niekas maitinti ir teikti geriamą vandenį nesiruošė. Kai pamatėme, kad upėje daug žuvies, gaminomės meškeres ir pradėjome meškerioti. Su Martynu iš adatų pasidarėme kabliukus, kabinome jaukus. Žvejyba sekėsi, nes žuvis gerai kibo. Taip pusryčiams galėdavome išsikepti žuvis visai šeimai. Stebėjomis, kad vanduo upėje buvo skaidrus ir švarus, skyrėsi jis ir įtekėjęs į Obę...

Šioje vietoje buvo palaidotas vienas *liaudies priešas*, gal pusantrų ar dvejų metų vaikas, neištvėręs kelionės sunkumų. Jo kūnelį užkasė be karsto medžiais apaugusioje vietoje, pastatė kryželį. Ta netektis mums visiems priminė, kas laukia mūsų, bolševikų pavertusių gyvuliais, tikslu visus išnaukinti... Pagaliau sulaukėme dienos, kai atplaukė vilkikas, prikabino abi baržas ir *Čiajos* upe tęsė kelionę į Sibiro gilumą, vis toliau nuo apgyvendintų vietų, kelių, vedančių į Lietuvą...

Baržas atvilko iki *Krylovkos* kaimo, esančio prie Parbigo upės, o mus lydėję sargai liepė kraustyti į krantą. Kaimas buvo išsidėstęs palei upę, namai mediniai, vienaukščiai, maži. Laukiam. Temo, pūtė žvarbus vėjas, pradėjo lynoti. Tada mūsų pasigailėjo: atvedė į tuščią kolchozo klėtį, liepė susinešti ryšulėlius ir gulti, o kitą dieną žadėjo paskirstyti po kolchozus. Mes pasirinkome kaimą, kuris vadinosi *Zovodskoje*, tikėdamiesi, kad ten bus ne kolchozas, o kažkokios gamyklėlės, įmonės ar fabrikėliai. Užsirašėme ne tik mes, bet dauguma atkeliavusių nuo Šiaulių, viso 25 šeimos. Susėdome į vežimus ir patraukėme prie *fabrikų*. Tarp mūsų buvo daug vaikų, net invalidų, kurie sėdėjo vežimuose, o mes, suaugę ir vyresnieji vaikai, ėjome pėsčiomis.

Sibirietiški keliai – tai išvažinėtos tarp kaimų pievos, laukai, žemose vietose, pelkėse buvo sukrauti rąstai, kitur vežimai klimpdavo kartu su arkliais. Tose vietose nebuvo akmenų, žvyro ar smėlio, vien juodžemis ir molis. Liūdnam atrodo pravažiuojami kaimai: mediniai namai ant rąstų polių, maži langeliai, lentiniai stogai. Matėsi namų, dengtų velėnomis, ant kurių augo kiekiai, dilgėlės ir kitokios žolės. Nesimatė šulinių, tad žmonės gėrė upelių vandenį, o liepos viduryje jie nešiojo *fufaiques*, mūsiškai *šimtasiūles*, tačiau tomis pačiomis vilkėdavo ir per žiemos šalčius. Puolė uodai ir *moškos*, lindo į burnas, akis, nosį, tarsi būtų bolševikų pagalininkai gerti mūsų kraują. Gynėmės beržų šakelėmis, jomis nuolat mojuodami.

Kai pavakare pasiekėme *Zovodskoja*, išikūrusią *Andarmos* upės pakrantėje, mus sutiko būrys vaikų, kuriems smalsu buvo pamatyti atvežtus *banditus*, sovietinės liaudies priešus. Suaugusieji stebėjo pro langus. Nesimatė nei fabriko, nei įmonių, tik nukurdęs kaimas, kolchozo statiniai.

Žinoma, jie greitai suprato, kad mes ne tokie, o aukštesnės kultūros žmonės. Kai prasidėjo skirstymas į kolchozą ar artele, tai rinko pagal specialybes, įgūdžius: staliai, dailidės, kalviai, batsiuviai, siuvėjai. Apyvendino pas vietinius gyventojus, mus priskyrė pas Šatalovus. Jų troba buvo gal 25 kvadratinį metrų, šeimą suda-

rė 5 asmenys. Tad iš viso gyvenome toje troboje 10 žmonių, kambaryje buvo tik viena lova, kur šeiminiškė laikė patalynę, o visi miegojome ant grindų arba ant sukaltų gultų. Senukai glaudėsi ant rusiškos krosnies, kuri buvo kūrenamas visą dieną.

Sužinojome, kad tai 1930–1933 metų tremtiniai iš Altajaus krašto, bolševikų atvežti buožės. Tada tai buvo neapgyvendinta vieta tarp upės ir klampių laukų ir mašalų debesų. Sako, jie net laužo dūmų nebijodavo, tad vaikščiavo visi kruvini...

MARKAUSKAI: UŽ POLIARINIO RATO

Kazimierą ir Birutę Markauskus ištremė iš Marijampolės tą baisų 1941 m. birželį į retai apgyvendintą Rusijos vietą – Altajų, šiaurinį Sibirą. To ne užteko: jau 1942 m. beveik 3 tūkst. tremtinių iš Altajaus dar kartą išvežė į Jakutiją, prie Laptevų jūros, esančios jau už poliarinio rato.

Kazimiero Markausko (1905–1981) šaknys – Šilavoto kaime, vos dvejų kilometrų atstumu nuo valsčiaus centro Liudvinavo Marijampolės apskrityje.

Kazimiero tėvai Andrius ir Onutė susilaukė net 12 vaikų, iš jų aštuoni užaugo; keturi broliai ir keturios seserys. Kazimieras buvo vyriausias šeimoje, tai rūpinosi jaunesniais broliukais ir sesutėmis. Jam vienam iš šeimos pasisekė siekti mokslų. Iš pradžių lankė Marijampolės gimnaziją, paskui įstojo į Veiverių mokytojų seminariją. Po dvejų metų, 1924-aisiais, pradėjo dirb-

Trofimovskas, 1942 m. vasara

ti pradžios mokyklos mokytoju Dzūkijoje, sugebėjo baigti Kauno Saulės mokytojų seminariją, buvusią Žaliaikalnyje. Iš pradžių tai buvo mokytojų kursai, vėliau pavadinti „Saulės“ mokytojų seminarija.

Po jos baigimo buvo paskirtas dirbti Liudvinavo pradžios mokyklos mokytoju. Apie 1937 metus perėjo į Marijampolės gimnaziją, buvusią Kauno gatvėje, mokytojauti, pradinių klasių mokytoju. Nepriklausomos Lietuvos metais gimnazija garsėjo kaip viena iš geriausių Lietuvoje. 1920 metais jai suteiktas Rygiškių Jono vardas, kuris 1940 metais buvo panaikintas. Sugražintas jau 1992 metais.

Lilijos Markauskaitės-Pranskaitienės pasakojimas

„Perpildytuose vagonuose vežė ilgai, po to baržomis plukdė Angaros upe iki Lenos upės. Akyse retėjo miškai, plaukė nesvetingų upių bangos, miršinti padvelkė rūstus, šaltas vandenynas. Nesimatė jokios gyvenvietės, visur tik vanduo ir vanduo. Lenos žiotys, Laptevų jūra. Rūgpiūtis, o šaltis – kaip

vėlyvą rudenį. Sustojome prie negyvenamos salos. Nei namų, nei jurty, nei medžių, nei krūmų – vien amžino įšalo žemė, tundra, padengta samanų sluoksniu. Išsilaipinimo vietoje buvo įkalta kažkokios ekspedicijos lentelė su užrašu „p. Trofimovsk“. Ten liepė pasilikti seneliams, vaikams ir saujelei vyrų. Niekur nedingsi. Žmonės pradėjo judėti, iškrovė iš baržos lentas, plytas, ir garlavis nuplaukė.

Artinosi žiema. Saloje sutikome atvežtų suomių, estų. Dauguma jų iškrito kaip lapai. Lietuviai buvo atsparesni, ištvermingesni, pradėjo statyti žemines, barakus, ruošti žiemai. Pakėlė akis į dangų meldėsi. Tai sielvarto akys, pilnos baimės, nežinomybės, skausmo, bet kartu ir Vilties. „Neapleisk mūsų, Viešpatie, Marija“, – meldėsi moterys, vaikai, vyrai. Čekistai tik šaipėsi, sakė: „Ne į poilsio namus atvežėm jus, fašistai lietuviai, atvežėm, kad čia pastiptumėt“, – ir palydėdavo keiksmiais. Surinkę jaunesnius vyrus, net paauglius, išvežė į kitą salą žvejoti. Likę žmonės statė barakus, kiekvienai šeimai buvo skirta po pusmetrį narų. Narai – toks guolio pavadinimas. Viskas greit apledėjo, lubos, sienos, grindys atrodė kaip ledinis kapas, miegant prie sienų prišaldavo plaukai. Lapkričio mėnesį prasidėjo poliarinė naktis, žmonės ėmė sirgti skorbutu – liga, kai krenta dantys, kraujuoja dantenos. Gyventojus užpuolė ne tik įvairios ligos ir šaltis, bet ir blakės, utelės. Visa tai pakirto daugelį žmonių. Mirusiųjų kūnams palaidoti kirto duobes amžino įšalo žemėje, jei tada nebuvo baisi šiaurės Sibiro žiema.

Lietuva – kaip pasaka

Lietuviai dirbo įvairiausius sunkiausius ir mažai apmokamus darbus. Už 8–10 kilometrų reikėdavo ieškoti rąstų. Jei pasisekdavo, apledėjusius rąstus moterys, išikinkiusios į virvinius pavalkus, tempė į Trofimovską viršinių butų apkūrenimui. Tremtiniais buvo draudžiama pasiimti bent kokį rąstgalį, sargybiniai tyčiodavosi iš mūsų, kaip išmanydami. Nuo bado žmonės ėmė tinti, nepavilkdavo kojų, paskui imdavo viduriuoti ir mirdavo. Taip žuvo daugelis žmonių, tarp jų buvo ir lietuviai.

Gyvenimas buvo rūstus ir negailingas. Žinoma, kad 1942 m. 2 795 tremtiniai iš Altajaus buvo nugabenti į Jakutijos šiaurę, prie Laptevų jūros, ir įkurdinti Lenos deltos salose. Ši nyki ir gyventi netinkama žemė daugeliui tapo pirmaisiais vaikystės prisiminimais. Ta žiema Trofimovske buvo itin žiauri, lavonų vis daugėjo, jiems išvežti prireikė net kelių brigadų.

Nukelta į 8 psl.

„veidai Veide“ Bažnytinio paveldo muziejuje

Vaizdo instaliacija „veidai Veide“.

A. Petraitytės nuotraukos

ASTRIDA PETRAITYTĖ

Vilniuje vilnijant (birželio 7–12 d.) Apaštališkojo Gailėstingumo kongresui, jo bangos užlieja aikštes, bažnyčias, kitas erdves. Mieste vis regime kongreso emblemą, plakatą – Dievo Gailėstingumo paveikslą. Kai kur, štai prie Arkikatedros, galime paskaityti išsamesnę informaciją apie Dievo Gailėstingumo paveikslą gimimą būtent Vilniuje; pateikiamas vienuolės Faustinos (būsimo šventosios) įrašas dienoraštyje 1931-aisiais m.: „Vakare, kai buvau cėlėje, išvydau Viešpatį Jėzų, vilkintį baltu drabužiu. <...> Po akimirkos man Jėzus pasakė: „Nutapyk paveikslą pagal piešinį, kurį matai, su užrašu: Jėzau, pasitikiu Tavimi.“ Greta ir paaiškinimas apie būsimo palaimintojo kun. Mykolo Sopočkos (Michał Sopoćko) vaidmenį šio paveikslą gimime: jis tuomet gyvenęs ir mokslinį darbą rašęs pas seseris vizites, ten studiją turėjęs ir dailininkas Eugenijus Kazimirovskis (Eugeniuszas Marcinas Kazimirovskis) – jo ir paprašęs nutapyti, net pozavęs... 1934 m. Dievo Gailėstingumo paveikslą pagal šv. Faustinos regėjimus dailininkas nutapė. Po įvairių klajonių dabar paveikslas kabo ten, kur labiausiai jam dera – Vilniaus Dievo Gailėstingumo šventovėje.

Bažnytinio paveldo muziejun Kongresas atplukdė parodą-instaliaciją „veidai Veide“.

Jos atidarymas įvyko birželio 8-os popietę, atvykusieji buvome nukreipti į rūšį, kuriame ir ekspozicijoms, ir renginiams skirtos erdves. Vienoje jų, lyg ir tuščioje, susibūrė ir tik-

rieji Kongreso dalyviai – vis girdėjosi italų kalbą – ir tiesiog parodos lankytojai. Netradicinės parodos – nėra ir nebus ant sienų iškabintų paveikslų. Muziejus ją anonsoja:

„Vaizdo instaliacijose išvysime skirtingų laikotarpių Kristaus atvaizdus ir ikonografinius ryšius, siejančius ankstyvąją krikščionybę, Bizantijos ikonas, Renesanso meną ir šiandienos vizualinę kultūrą. Pagrindinė parodos ašis – Gailėstingumo Jėzaus paveikslas ir jo ryšys su Turino drobule.“

Ekране regėjome įvardijimą: „volti nel Volto“ ir, matyt, kaip rengėjus/rėmėjus: Carlo Acutis Fondazione.

Renginys, kuriam vadovavo muziejaus darbuotoja Alina Pavasarytė, pradėtas malda – skaityta ir lietuvių, ir anglų, ir italų kalba, kviečiant įsijungti savo gimtąja, ir atitarta: „Būk gailėstingas mums ir visam pasauliui“.

Sveikinimo kalbe pasakė Seimo pirmininkas Juozas Olekas ir arkivyskupas Gintaras Grušas.

Seimo pirmininkas po kreipinio anglų kalba tęsė lietuviškai (versta į anglų kalbą); jis priminė *vilniečius* šv. Faustina ir kun. Mykolą Sopočką, papabrėžė: mūsų kupiname nerimo pasaulyje Gailėstingumo žinia yra labai svarbi.

Arkivyskupas Grušas pažymėjo (angliškai, versta į lietuvių) Biblijoje dažnai minint Veidą, juk ir meldžiamasi: „Tavo Veido, Viešpatie, aš ieškau...“. Arkivyskupas pasidžiaugė Vilniū turint Jėzaus Gailėstingumo paveikslą, o už parodą „veidai Veide“ ir dalyvavimą ją pristatant dėkojo kuratorei Adrianei Acutis.

Mane, šiek tiek pašalietę, sutrikdė parodos kuratorės pristatymas: Palaimintojo teta... Teko pasidomėti, štai kone neįtikima nuo leukemijos mirusio paauglio istorija: *St. Carlo Acutis* (1991–

2006), vadintas Jėzaus kompiuteristu, kiberapaštalu, jau 2000 m. [!] ėmėsi internete skleisti Evangelijos žinią; 2020 m. popiežius Pranciškus jį paskelbė Palaimintuoju, o 2025-aisiais (paliudijus ir porą jo dėka nutikusį stebuklingų išgijimų) – Šventuoju (kanonizavimo ceremonija atidėta dėl Pranciškaus mirties)...

Adriane Acutis priminė: Kristaus atvaizdų kūrta nuo seniausių iki šių laikų įvairiose pasaulio vietose – jų randa ir krikščionių kankinystės katakombose. Ypatingą dėmesį Acutis skyrė Turino drobulei tarsi visų Kristaus paveikslų provaizdžiui (Turino drobule „laikoma Jėzaus Kristaus įkapėmis, kuriose atsispaudęs nuo kryžiaus numintas kūnas su žaizdomis. <...> Nuo 1578 saugoma Šv. Jono Krikštytojo katedroje Turine“, www.vle.lt). Instaliacija „veidai Veide“ sukurta 2022-aisiais, jau pabuvojo Turine, Romoje. Kuratorė pažymėjo: šiuose Kristaus atvaizduose menas susijungia su Tikėjimu, ir svarbiausia čia ne menas (kaip išraiškos

meistrystė), o jo objektas...

Jau jai kalbant, ant sienos ėmė rasti, keisti Kristaus atvaizdai. Išžiūrėti į visą *veidų* galeriją galėjome po oficialiosios dalies, susėdę prieš ekraną atstojančią sieną. Kristaus *veidai* pateikiami pavieniui ir serijomis, sustabdomi ir dinamiškai keičia vienas kitą, o štai staiga „paplūsta“ srautu. Vis pasikartoja Kristaus Veidas, atsispaudęs Turino drobuleje... Išnyra ir šalies, kur atvaizdas sukurtas, įvardijimai – dažniausiai tai įvairiausių amžių Italija, bet ir – Lenkija, Prancūzija, Rusija, Izraelis ir kt. Tik paroda, regis, nenumatyta tarptautinei auditorijai, pasirodantys tekstiniai intarpai – italų kalba, o būtų pravartu paaiškinimus suprasti...

Ši instaliacija dar kurį laiką veiks ir pasibaigus Apaštališkojo Gailėstingumo kongresui (iki birželio 22 d.)

O man ji tapo akstiniu darsu užteiti į Dievo Gailėstingumo bažnytelę Dominikonų gatvėje, išžiūrėti į Gailėstingumo Jėzaus paveikslą...

Baroko pliūpsnis Kultūros naktyje

Baroko muzikos ansamblis „Sans Frayeur“

ASTRIDA PETRAITYTĖ

Birželio 12-ą jau nuo pavakarės Vilniuje įsisuko Kultūros naktis – muziejai pasiūlė ilgiau pasivaikščioti po ekspozicijas, netgi – tas keletą valandų – nemokamai, įvairios kultūros institucijos gundė savais renginiais.

Pasirinkusi Valdovų rūmus, gavau, galima sakyti, dvigubą Baroko dozę. Baroko muziką atliekantis merginų ansamblis „Sans Frayeur“ pasiūlė programą „Vertigo“. Iš koncerto anonso sužinojome ansamblio sudėtį: Skirmantė Kirkliauskaitė (klavesinas), Justina Kaminskaitė (mezosopranas) ir kvietinė viešnia Chiara Arcidiacono (smuikas) bei programos kontūrus: skleisis italų, prancūzų, anglų, škotų ir nyderlandų kompozitorių kūriniai.

Vokalistė Justina po pirmo kartu su smuikininke ir klavesiniste atlikto kūrinio tarė įžangos žodelį: ansamblio pavadinimas prancūziškai reiškia „Be baimės“, to mums visiems palinkėta; sakyta: tai pirmas jų pasirodymas Lietuvoje. Koncerto įvardijimu, matyt, žadėta mus „užkrėsti“ muzikos svaiguliu (*lietuviškai.lt* paaiškina: „Vertigo yra medicininis terminas, kuris apibūdina svaigulį arba sukimosi jausmą, kai as-

meniui atrodo, kad jis arba aplinka aplink jį juda, nors iš tikrųjų to nėra.“). Išties buvo verta atsipalaiduoti ir mėgautis. Klausėmės ir smuiko bei klavesino dueto, ir klavesino solo, ir vokalistės su instrumentiniu atitarimu, dar ir tamburiną pasitelkus. Gaila, konkreti programa neanonsuota, popierinių programėlių negavome, tad teko tiesiog mėgautis, nekvaršinant sau galvos; regis, daugiausiai skambėjo itališkos dainos.

Būta ir žaismingų intarpų – štai dainą anglų kalba atliekanti (vis pasikartojant „kiss me“), artistizmo nestokojo nei dainininkė, nei smuikininkė, savo tradicinį instrumentą iškeitusi į tamburiną.

Netrukus nuotaika keitėsi; vokalistė anonso: daina atliepia šiandienos kontekstą – „Miegok, karo griauštinė“ (atlikta italų kalba). Skelbdama paskutinį kūrinį, dainininkė pažymėjo: jos ir tiriamajame darbe, ir koncertiniame atlikime daugiausiai orientuojasi į XVI–XVII a., bet šįkart programoje pristatomi kūriniai nuo XVII iki XX a. Ir užbaigta iš Baroko amžiaus bei stilistikos peršokus į XX a. ir džiaza – atlikta daina „Fever“ (internetas pasufleravo, kad ją dar 1958 m. išpopuliarino, perkurdama pirminį variantą, džiazo dainininkė Peggy Lee).

Nukelta į 8 psl.

Parodą pristato kuratorė Adriane Acutis

Baroko epochos muzikos ANTIQ premjera – apie meilę, pareigą ir atgailą

Kostas Smoriginas ir ansamblis „Cello Club“ – Šv. Kotrynos bažnyčioje

LAIMUTĖ
VASILIAUSKAITĖ-ROŽUKIENĖ

Birželio 6 d. Šv. Kotrynos bažnyčioje gausiai susirinkusiai boso-baritono Kosto Smorigino gerbėjų publikai pirmą kartą atliktos kompozitoriaus Dominyko Digimo naujai aranžuotos senosios arijos, pritariant charizmatiškajam violončelininkų kvintetui „Cello Club“.

Violončelininkų kvintetas „Cello Club“ nuo 2020 m. koncertuoja svarbiausiuose Lietuvos festivaliuose, groja prestižiniuose Lietuvos orkestruose bei kameriniuose kolektyvuose. Kolektyvas turi savitą muzikinį veidą: susieja akademinę tradiciją, šiuolaikines naujoves ir tarpdisciplininius menus.

Senosios arijos balsui skambėjo pritariant vien tik violončelėms. Kosto Smorigino unikaliai balsui (atliko italų kalba) pritarė kvinteto „Cello Club“ nariai Povilas Jacunskas, Domas Jakštas, Arnas Kmieliauskas, Evaldas Petkus ir Rokas Vaitkevičius. Atskirai, be solisto, jie griežė Hildegard von Bingen „O Virtus Sapientiae“, John Dowland „Flow my tears“, Christoph Willibald Gluck „Danse des Champs“ ir Henry Purcell „Dido's Lament“.

Aranžuotos specialiai šiai programai sukūrė kompozitorius Dominykas Digimas, susiejęs XVII a. operos tradicijas, antikos mitus ir šiuolaikinį muzikinį mąstymą. *Galimybė aranžuoti kūrinius, skambėsiančius šiame koncerte, man tarsi lengvas, gaivus oro gūsis. Tai muzika, kurios lengvumas tarsi kilstelį truputį aukščiau žemės. Būtų nuostabu, jei ji dažniau skambėtų koncertų salėse ir mūsų kasdienybėje*, – sako kompozitorius.

Istorinė muzika skamba naujai: vietoje baroko instrumentinės muzikos simbolio, tradicinės *viola da gamba* – penkios violončelės. Istorinius kūrinius naujai aranžuoti kompozitorių įkvėpė antikos tragedijų dramaturgija. Artimas žmogaus boso-baritono ir violončelių tembras leido atsiskleisti naujai – dramatiškai, jautriai ir netikėtai.

Dainininkas Kostas Smoriginas – pasaulio operų žvaigždė: pagrindinius vaidmenis atlieka žymiausiose pa-

Kostas Smoriginas ir violončelininkų kvintetas „Cello Club“.

L. Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotr.

saulio scenose (Covent Garden Londone, Milano La Scala, New Yorke Carnegie salėje ir kt.).

Specialiai šiai programai aranžuotos arijos bei arijetės tokių senosios muzikos meistrų, kaip Benedetto Marcello (*Mano gražioji ugnie*), Antonio Caldara (*Kaip saulės spindulys*), Giovanni Battista Pergolesi (*Jei tu mane myli, jei tu dūsauji*), Giacomo Carissimi (*Pergalė, pergalė, mano širdie!*), Francesco Durante (*Mergele, visa meilė, o gerumo motina, klausyk, švelnioji Marija*), Alessandro Scarlatti (*Jau saulė nuo Gango vis skaisčiau spindi ir nušluosto kiekvieną lašą*), Christoph Willibald Gluck (*O mano saldaus jausmo trokštamasis objektas, oras, kuriuo tu kvėpuoji, pagaliau ir aš kvėpuoju*), Antonio Vivaldi (*Jei karinga širdis tave kviečia į kovą, galvok apie pareigą ir apie savo pareigą*), Giulio Caccini (*Amarile, mano gražioji, argi netiki, o saldaus mano širdies troškime, kad tu esi mano meilė?*), Georg Friedrich Händel (*Telkis, o Viešpatie, šią dieną mus apsaugoti nuo nuodėmės*), Giuseppe Giordani (Giordanello) (*Mano brangioji meile, bent jau tikėk manimi, be tavęs širdis*

vysta iš ilgesio). Sensacingojo Alessandro Stradella arija *Pasigailėk, Viešpatie, manęs kenčiančio, Viešpatie, pasigailėk!* nuskambėjo koncerto pabaigoje.

Netikėta giesmė koncerto pabaigoje. Bisui visi atlikėjai (šį kartą K. Smoriginui violončelininkai pritarė ir balsu) pagiedojo senovinę giesmę – lietuvišką kantičką „*Oi, gražus, gražus, tolimasis dangus*“ pagal Antano Vienožindžio eiles. Tai rauda išlydint mirusįjį, griebianči už paširdžių (kaip žinia, šiemet dainininkas Kostas Smoriginas į dausas išlydėjo savo tėvą aktorį ir bardą Kostą Smoriginą). Kad visų per daug nesugraudintų, dainininkas koncertą užbaigė plačia šilta šypsena.

Koncertas ANTIQ, nutiesęs muzikinį tiltą tarp epochų, rugpjūtį skambės Pažaislyje bei Dubingiuose. Rugpjūčio 28 dieną K. Smoriginas su ansambliu „Cello Club“ dalyvaus Pažaislio muzikos festivalyje, o kitą dieną, rugpjūčio 29 d. – Dubingių muzikos festivalyje Dubingių Šv. Jurgio bažnyčioje.

Baletas „Pakita“ – pasiilgusiems tikro klasikinio baletu

Manuel Legris versija, sukurta specialiai Lietuvos nacionalinio operos ir baletu teatro trupei

Istorinio klasikinio baletu „Pakita“ premjera gegužės pabaigoje aukščiausia kokybės nata užbaigė LNOBT sezoną, dedikuotą Lietuvos baletu 100-mečiui.

Nuo 1846 m. gyvuojantis, daugybę versijų išbandęs ir dėl virtuoziškumo standarto *Grand pas classique* ne taip jau dažnai statomas baletas „Pakita“ specialiai nauja versija buvo sukurtas LNOBT kolektyvui ir pristatytas Lietuvos publikai.

Savą „Pakitos“ versiją sukūrė žymus prancūzų choreografas Manuel Legris, pakviestas LNOBT baletu vadovės Jurgitos Droninos. (Lietuvos žiurovams M. Legris žinomas nuo 2018 m. kaip operos „Korsaras“ statytojas: tasyk ją perkėlė iš Vienos valstybinės operos į LNOBT).

Baletu siužetas – konkretus istorinis epizodas. XIX a. vid. Ispanija, Sevilija, karalienės Izabelės II vardo tilto atidarymas. Iškilme dalyvauja Ispanijos karalienė Izabelė II ir jos draugė Prancūzijos imperatorienė Eugeniya. Tokį siužetą choreografui pasiūlė libreto autorius dramaturgas Jean-Francois Vazelle. Scenografiją ir puošnius kostiumus, remdamasis istoriniais šaltiniais, sukūrė dailininkas Jean-Marc Puisant (Izabelės II vardo tittas, pavaizduotas scenografijoje, tebestovi ir dabar.)

Baletu statytojų komanda pasižymi visapusiškais talentais, yra baigę po keletą aukštųjų mokslų, turi išskirtinius išsilavinimus. Choreografas M. Legris kažkada pats atliko Liusjeno vaidmenį Pierre Lacotte pastatyme, poliglotė muzikos vadovė Maria Seletskaja bei scenografijos ir kostiumų dailininkas Jean Marca Puisant taip pat yra anksčiau šokę baletą ir išsaugoję savyje šokio geną.

„Dabartinė „Pakitos“ partitūra – šešių kompozitorių (E. Delvez, L. A. Minkus, C. Pagni, A. Adam, F. Burgmüller) mozaika. Skirtingas jų instrumentuotes suvienodino, priartino prie *Grand pas classique* orkestrinio skambesio baletu muzikos vadovė ir dirigentė Maria Seletskaja, išlaikydama kuo didžiausią pagarbą visiems muzikos autoriams.

Siužetas: intrigos dėl valdžios ir laiminga meilės istorijos pabaiga. Izabelė II tapo Ispanijos karaliene, kai jos tėvas, karalius Ferdinandas VII pakeitė įstatymą. Tai įsiutino dvi priešiškas politines stovyklas: legalistus (už Izabelę II) ir karlistus (už Karolį V).

Romantiška gražuolės šokėjos Pakitos (pasirodo, iš tiesų ji yra kilminga mergina, užauginta romų šeimoje, tą išduoda jos lelijų simboliai skaroje, kurioje

mergaitė buvo rasta šalia nužudytų tėvų). Paaiškėjus kilmei, nebelieka jokių kliūčių jų laimei ir vestuvėms (baletu kulminacinė scena).

Tilto atidarymo fone meilė nugali klastą, o baletu finalas suspindi jaunuolių vestuvių pokyliu, *Grand pas classique* brangakmeniu, kai scenoje neįtikėtina meistriškumą pademonstruoja visi baletu solistai. Pz., lengva kaip pienės pūkelis Pakita skraido ore (Kristina Gudžiūnaitė), Liusjenas d'Hervilis (Edvinas Jakonis) atlieka neįtikėtinus sukinius. Šokėjų akys spindi, lūpos šypsosi – tai baletas jaunystei, grožiui, aistrai, šokėjų galimybėms be ribų, laimingos meilės vilčiai ir gyvenimo džiaugsmui. Finalinėje scenoje dalyvauja ir 24 jaunieji Nacionalinės M. K. Čiurlionio menų mokyklos šokėjai.

Baletu „Pakita“ fragmentas.

Nuotrauka iš interneto

Paslaptingojo Banksy gatvės meno darbai – įvairiuose pasaulio miestuose

ALGIS VAŠKEVIČIUS

Lenkijoje, Krokuvos mieste veikia daug įvairių muziejų, o tarp pačių lankomiausių yra Banksy muziejus, kuris pristato įspūdingą gatvės meno kolekciją iš viso pasaulio. Muziejus skirtas garsiam, bet paslaptinam britų menininkui Banksy, kurio provokuojantys ir socialiai angažuoti grafiti piešiniai puošia daugelio pasaulio miestų sienas. Šis muziejus Krokovoje, kuriame eksponuojama apie 150 Banksy darbų, įskaitant paveikslus, skulptūras ir instaliacijas, yra tik vienas iš pasaulyje esančių jo vardo muziejų.

Čia taip pat galima apžiūrėti ir kitų žymių gatvės menininkų kūrinius. Lankytojai gali susipažinti su gatvės meno istorija, sužinoti apie skirtingas technikas ir stilius bei apmąstyti šiuolaikinio meno vaidmenį visuomenėje. Banksy muziejus taip pat rengia laikinas parodas, pasikaitas ir edukacinius užsiėmimus, skirtus populiarinti gatvės meną ir skatinti kūrybingumą. Tai unikali erdvė, kur susilieja menas, politika ir socialiniai komentarai, priverčiantys susimąstyti ir įkvepiantys pokyčiams.

Intriguojantį modernaus meno pasaulį Banksy muziejuje galima apžiūrėti unikaloje postindustrialinėje istorinėje Krokuvos Marcin Jarry gamyklos aplinkoje. Įkurta dar 1886 metais ši vieta siūlo daugiau nei tūkstančio kvadratinių metrų erdvę, kurioje eksponuojami kūriniai.

Banksy muziejus yra privačių, pelno siekiančių interaktyvių parodų tinklas, kuriame eksponuojami originalaus dydžio britų gatvės menininko Banksy darbų atvaizdai. Muziejų įkūrė Belgijos teatro savininkas Hasis Vardar, meno vadybininkas, septynių Europos teatrų direktorius ir Banksy kūrybos gerbėjas. Pirmasis muziejaus padalinys duris atvėrė Paryžiuje 2021 metais kaip laikina paroda, vėliau tapusi nuolatine ekspozicija. Vėliau tokie muziejai buvo atidaryti Briuselyje, Barselonoje, Prahoje, Krokovoje, Milane, Dubajuje ir New Yorke.

Čia eksponuojami darbai nėra originalūs; juos kuria anonimiški vietiniai gatvės menininkai, o parodų erdvės pritaikytos taip, kad primintų pirmines sienų tapybos kontekstas mieste. Banksy muziejus Krokovoje duris atvėrė 2023 metų pabaigoje, o New Yorke jis įsikūrė dar po metų, 2024-ųjų gegužės 15 d. netoli Broadway Manhattane. Jis pristato apie 160 Banksy darbų reprodukcijų kartu su studijomis, vaizdo įrašais ir animuotais vizualais.

Kiekvienas Banksy muziejus atkuria žiūrovų pa-

Paslaptingojo Banksy darbai atkurti ir jo muziejuje Krokovoje.

A. Vaškevičiaus nuotrauka

tirtį susiduriant su Banksy kūrinių gatvėje ir naudoja suklastotas plytų ar betono sienas, netikras liuko dangtis, statybų nuolaužas ir aplinkos garsus, tokius kaip policijos sirenos ar sraigtasparnių ūžimas. Temų spektras yra platus ir apima Banksy darbus iš Jungtinės Karalystės, Prancūzijos, Izraelio ir Palestinos teritorijų (ypač Vakarų Kranto sienos), JAV ir Ukrainos po ten prasidėjusios Rusijos invazijos.

„Pulp Fiction“, „Mergaitė su balionu“, „Londono kambarinė“, „Besišlapinantis policininkas“, „Maža mergaitė, dengusi svastiką“, „Be ateities“, pandemijos metu sukurtas „Game changer“, Andy Warhol garsiosios Marilyn Monroe įkvėpta Kate Moss ar karalienė Elizabeth – visa tai vaizduoja Banksy Krokovoje daugiau nei tūkstančio kvadratinių metrų plote. Žiurkės yra viena iš temų, kurios nuolat pasirodo šio paslaptingo menininko kūriniuose.

„Žiurkių mes paprastai nematome, jos išlenda ir daro savo žiurkiškus darbus naktį, o ryte matome tik jų darbo rezultatus. Taigi žiurkė tampa kažkokiu superherojumi“, – yra aiškinęs muziejaus įkūrėjas H. Vardar.

Parodos Krokovoje scenarijus buvo parengtas taip, kad lankytojai galėtų paeiliui keliauti per miestų gatves, ant kurių Banksy paliko savo grafičius: Bristolį, Londoną, Paryžių, Kalė, New Yorką, Los Angeles, New Orleans, Neapolį, Veneciją, Iripinę, Kyjivą, Betliejų. Lankymąsi lydi atitinkamas garso takelis, kuris kuria įspūdį, kad vaikštome tų miestų gatvėmis.

Niekas nežino, kas iš tikrųjų yra Banksy, nėra jo

matęs, nežino menininko tapatybės ar veido, tačiau jo darbai žinomi visame pasaulyje. Banksy yra menininko pseudonimas, kurio tapatybė, nepaisant spėjimų, nėra nustatyta. Manoma, kad jis kilęs iš Jungtinės Karalystės, nes ten 90-aisiais praėjusio amžiaus metais pradėjo atsirasti jo charakteringi darbai ir ten jų yra daugiausia.

2010 metais „The Times Magazine“ jį įtraukė į šimtą įtakingiausių pasaulio žmonių greta tokių asmenybių kaip Obama, Steve Jobs ir Lady Gaga. Didžiausią šlovę Banksy pelnė kaip gatvės meno menininkas, tapantis trafaretus. Būtent nelegali grafičio kūryba buvo jo kūrybos pradžia.

„Labiausiai tikėtina, kad aš pats niekada nemačiau Banksy, bet taip pat gali būti, kad aš jį mačiau – juk niekas nežino, kas jis yra. Kartą į mūsų parodą Paryžiuje atėjo žmogus, kuris gana greitai ją peržiūrėjo, o po kiek laiko prieš pasirodė įrašas, kad Banksy labai patiko šis muziejus“, – yra sakęs šių muziejų įkūrėjas.

Pasak jo, kai buvo atidaromas pirmasis muziejus Paryžiuje, Banksy susisiekiė ir parodė, kad patvirtina mūsų veiklą. „Tuo metu labiau tikėjomės advokatų laiško, o jis pranešė, kad visada leis žmonėms naudotis savo darbais, jei juos gerbia. Taigi mes esame pirmieji, kurie atkuria tai, ką jis sukūrė – paaikškina H. Vardar. – Pavyzdžiui, 'Betliejaus viešbutis'. Banksy ten sukūrė viešbutį, kurį mes atkūrėme Paryžiuje. Tą vietinį viešbutį Betliejuje daug žmonių neturės galimybės pamatyti, o Paryžiuje tai padaryti daug lengviau“.

SARA
POISSONniekas,
pasiruošęs
patriukšmautiBAZILISKAS
2025Saras Poisson. *Niekas, pasiruošęs patriukšmauti.* – Vilnius, Baziliskas, 2025.

Sara Poisson provokuoja

JULIUS KELERAS

Jeigu skaitėte, manau, sutiksite, kad naujausia poetės knyga yra ryškus, konceptualus ir labai savitas šiuolaikinės lietuvių poezijos kūrinys. Kodėl? Atsakymas paprastas, nes jame susikerta socialinis jautrumas, kūno patirtis, kalbos refleksija, gamtos ir civilizacijos įtampa, o visa tai išreiškiama intensyvia, ritmiška, dažnai provokuojančia poetine kalba. Tai knyga, kuri atsako tradicinio „gražaus“ lyrizmo ir vietoje jo renka tikrovę, kuri yra aštri, nepatogi, kartais žiauri, tačiau būtent dėl to labai gyva. Poisson tekstai neleidžia skaitytojo vaizduotei nuobodžiauti: jie kelia klausimus, verčia sustoti, grįžti atgal, iš naujo įsižiūrėti į žodį, vaizdą, kūną ar visuomenės būsenas.

Šią knygą sunku skaityti greitai. Ji nėra „vartojama“. Skaitant nuolat juntama, kad autorė nesiekia įtikti ar nuraminti. Priešingai – atrodo, jog jai rūpi ištraukti skaitytoją iš komforto zonos, priversti jį akis į akį susitikti su tuo, ką paprastai slepiame po tvarkingo gyvenimo, kultūros ar mandagumo paviršiumi. Todėl Poisson poezija dažnai primena ne estetinį objektą, o gyvą organizmą – kvėpuojantį, prakaituojantį, nerimastį.

Kaip pati poetė yra sakiusi viename pokalbyje, ją vis labiau domino ne estetinis uždavimas, o ryšys su skaitytoju ir tikros patirties, sakyčiau, išvirškintą į tekstą: „Anksčiau labiau rėmiausi pačia kalba. Tada man buvo svarbu sekti gražias pasakas ir išgauti estetiką iš kalbos ir iš tam tikrų vizijų. Bet vėliau supratau, kad tai ganėtinai nekomunikabilu. Taigi į savo poeziją išleidau daugiau daiktiškumo.“ Ši autorės mintis labai tiksliai nusako ir naujosios knygos poetiką – joje nebelyka noro slėptis už estetinio rūko, priešingai, pasirenkamas atvirumas, daiktiškumas, socialinė ir kūniška tikrovė.

Jau pats pavadinimas „Niekas, pasiruošęs patriukšmauti“ yra paradoksalus ir daug ką pasakantis. „Niekas“ dažniausiai reiškia nebuvimą, ištrintį, nematomumą, nereikšmingumą. Tačiau čia šis niekas įgauna balsą, netgi energiją ir maištingą potencialą. Jis pasiruošęs ne tylėti, o „patriukšmauti“, vadinasi, išsiveržti iš jam primestos tylos, iš paraštės, iš nustumtos būties.

Toks pavadinimas apibrėžia vieną esminių knygos teminių krypčių: autorė domina ne tie, kurie yra centre, bet tie, kurie įprastai lieka užribyje – socialiai, kūniškai, estetiškai, kalbiškai ar net egzistenciškai. Šie veikėjai, balsai ir būsenos nėra pristatomi kaip svetimkūniai. Poisson juos priima kaip pilnavertes tikrovės formas, kaip tikrąją gyvenimo medžiagą, kuriai reikia tekstinės vietos.

Knyga yra ne tik tematiškai, bet ir struktūriškai griežti apgalvota. Ji sudaryta iš ciklų ir atskirų tekstų, kurie iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti labai skirtingi, tačiau iš tiesų juos jungia bendras žvilgsnis į pasaulį kaip į nuolat kintantį, persidengiantį, nesutampantį darinį. Vienaime tekste kalbama apie gatvę, kitame apie vonią, trečiame apie skubios pagalbos skyrių, dar kitame apie meilę, laikrodžius, grybus, šunį, daržą ar tvenkinį. Tačiau visi šie tekstai grįžta prie tų pačių didžiųjų ašiu: kūnas, kalba, socialumas, gyvūniškumas, mirtis, kasdienybė, gėda, noras, ribos. Dėl to knygą galima skaityti ir kaip savotišką poetinę antropologiją, kurioje žmogaus gyvenimas stebimas ne abstrakčiai, o per konkrečius daiktus, judesius ir jutimus.

Akivaizdu, kad vienas įdomiausių šios knygos aspektų yra tai, kaip joje susilieja intelektualumas ir jutiminė patirtis. Poisson tekstai nėra neutralūs konceptai, nors juose daug refleksijos, struktūravimo ir mąstymo žymių. Atvirkščiai – kiekviena mintis čia pereina per kūną, per kvapą, garsą, prisilietimą, nuovargį ar gėdą. Būtent todėl net abstraktesni eilėraščiai atrodo tiesiog fiziškai juntami.

Viena išskirtiniausių šios poezijos savybių yra kalbos materialumas. Poisson rašo taip, kad kalba niekada neatrodo tik neutrali priemonė. Ji – medžiaga, turinti svorį, kvapą, tekstūrą, spaudimą. Eilutės dažnai kuriamos kartojimo principu, o kartojimas čia nėra banalus pakartojimas – jis tampa minties kalimo, ritmo, įtampos, kartais net psichologinės obsesijos ženklu. Kartojamos frazės ne tik stiprina emociją, bet ir padeda sukurti beveik fizinį skaitymo pojūtį. Skaitytojas tarsi patenka į teksto pulsą, į jo kvėpavimą, į jo judėjimą pirmyn ir atgal. Tokiu būdu poezija tampa ne tik prasmų rinkiniu, bet ir kūniška patirtimi.

Poisson kalba dažnai atrodo tiršta, joje daug vardijimų, staigių metaforų, netikėtų palyginimų, groteskiškų vaiz-

dų. Ji nebijo maišyti aukštojo ir kasdienio stiliaus, poetinio ir beveik buitinių detalių. Eilėraščiuose šalia vienas kito gali egzistuoti maistas, ligoninės aparatai, šlapių grindų kvapas, religiniai ženklai, šeimos santykiai, urbanistiniai vaizdai, vabzdžiai, šunys, kraujas, rūdys, plastikas, šviesa, mirtis. Toks jungimas sukuria keistą, bet labai tikrą pasaulį. Jame nėra aiškios hierarchijos tarp „kilnių“ ir „žemų“ dalykų, nes viskas yra susiję. Daiktai, kūnai ir žodžiai šiame pasaulyje yra to paties trapumo.

Neatsitiktinai Poisson daug dėmesio skiria ritmui ir balsui. Ji prisipažįsta: „Bandau sukaupti jėgas ir, skaitydama eilėraščių balsu, pavirsti stipresne kalbėtoja, nei esu gyvenime.“ Poetė taip pat pabrėžia užkalbėjimo svarbą: „Jei įmanoma, renkuosi skaityti eilėraščius, kurie turi tam tikrą ritmą, labiau panašūs į užkalbėjimą. Tenka šiek tiek paragauti.“ Šie autorės žodžiai padeda geriau suprasti, kodėl jos eilėraščiai taip stip-

Sara Poisson (Rasa Čergelienė).

V. Suslavičiaus nuotr.

riai veikia ne tik prasme, bet ir fiziškai – jie tarsi ritmiškai hipnotizuoja skaitytoją, įveda į beveik kūnišką teksto būseną.

Galėčiau teigti, kad knygos ašis – kūno tema. Poisson vaizduojamas kūnas nėra sterilus, neutralus ar vien tik gražus. Jis yra nešvarus, pažeidžiamas, senstantis, sergantis, seksualus, gėdingas, kartais nepaklusnus, kartais socialiai perregimas, kartais slepiamas po drabužių sluoksniais ar ritualinėmis nuostatomis. Knygoje kūnas nuolat susiduria su normomis: kaip turi atrodyti, kaip turi būti plaunamas, šukuojamas, slepiamas, gydomas, vertinamas, fotografuojamas, aprenkiamas, atpažintamas. Tačiau būtent šis normų spaudimas ir išryškina Poisson poezijos etinę jėgą: ji leidžia kūnui būti ne idealiam, ne taisyklingam, o tikram.

Labai įdomu tai, kad kūnas knygoje nėra tik individuali biologija. Jis nuolat susijęs su socialine patirtimi. Moteriškas kūnas ypač dažnai tampa žvilgsnio, kontrolės ir vertinimo objektu. Tekstuose apie grožį, nuogybę, šukavimą, krūtis, menstruacijas, moteriškumo ženklus matyti, kad moters kūnas vis dar yra kultūrinio reglamentavimo vieta. Poisson tai rodo be moralizavimo, bet labai aiškiai. Ji atskleidžia, kaip grožio norma dažnai tampa smurto forma, kaip švara gali virsti prievarta, kaip pageidautinas kūnas yra ne tik estetinis idealas, bet ir disciplinavimo mechanizmas. Todėl jos tekstai apie kūną turi ne vien emocinį, bet ir politinį krūvį.

Kita svarbi knygos dimensija – santykis su viešąja erdve. Eilėraščiai apie gatvę, kaimynus, nuomininkus, sostinę,

fotografavimą, ligoninę, vartojimą, darbą, miestą ir kaimą kuria labai tikslų socialinį foną, kuriame žmogus neatsiejamas nuo kitų žmonių žvilgsnių, kalbų, lūkesčių ir vertinimų. Gatvė Poisson poezijoje yra ne tik vieta judėti. Ji tampa konflikto, susidūrimo, rizikos ir net likimo erdve. Kaimynai nėra tik kaimynai – jie yra stebėtojai, vertintojai, galimi priešai, tylūs bendrininkai, kartais net slaptos bendruomenės forma. Miestas ir kaimas taip pat nėra romantizuojami. Abu jie pilni įtampos, kvapų, kūnų, darbo, triukšmo ir nelygybės.

Ypač stiprūs, mano galva, tie eilėraščiai, kuriuose socialinė situacija pateikiama ne tiesiogiai, o per metaforinę sistemą. Pavyzdžiui, nuomininkai aprašomi kaip kūno skysčiai, fotografija kaip dauginimosi būdas, vartojimas kaip savęs susipirkimas, o miesto ir kaimo įtampos tampamos per gyvūnius, augalinius ar net anatominius palyginimus. Tai rodo, kad Poisson socialinė kritika niekada nėra plokščia. Ji remiasi į labai tiksliai, kartais net skausmingas analogijas, kurios padeda pamatyti, kiek daug mūsų gyvenime yra mechanizmo, pasikartojimo, prisitaikymo ir maskuotės.

Vienas svarbiausių šios poezijos bruožų – nuolatinis atsisakymas supaprastinti žmogų. Čia nėra vien tik „aukų“ ar „kalbūjų“, nėra vienareikšmio moralinio centro. Žmogus rodomas kaip prieštaringa būtybė, kuri vienu metu gali būti ir pažeidžiama, ir žiauri, ir mylinti, ir egoistiška. Dėl to knygos emocinis laukas tampa labai gyvas.

Knygoje itin svarbi ir gamta, tačiau ji čia nėra ramybės oazė. Priešingai – gamta Poisson tekstuose yra gyva, kartais net grėsminga, bet kartu ir nepaprastai tiksliai juntama. Medžiai, šaknys, žolė, grybai, tvenkiniai, ežerai, vabzdžiai, šunys, karvės, uogos, vaisiai, sniegas, lietus, samanės, pamiškės – visa tai nėra dekoratyvūs fonai. Tai aktyvūs pasaulio dalyviai, kurie turi savo logiką, judėjimą ir santykį su žmogumi. Ypač svarbu, kad gamtoje Poisson dažnai išvelgia ribines būsenas: augimas ir irimas, grožis ir siaubas, maitinančioji ir skausmingoji pusė, švelnumas ir plėšrumas. Dėl to gamta jos poezijoje tampa ne „natūraliu“, o egzistenciškai sudėtingu pasauliu.

Labai svarbu, kad šis gamtos sugrįžimas Poisson kūryboje nėra dekoratyvus ar nostalgiskas. Pati autorė yra sakiusi: „Nuo pandemijos pradžios, kai be kaukės nebuvo galima išeiti į lauką, išsikrausčiau į kaimą.“ Ji pasakoja apie gyvenimą su „gyvulėliais, paukšteliais, žolelėmis“ ir vadina tai savo „vaikystės pseudorojus projektu“. Tačiau šis pseudorojus nėra sentimentalus pabėgimas nuo pasaulio – veikiau bandymas iš naujo permąstyti žmogaus santykį su gyvybe, gamta ir vartojimo kultūra. Neatsitiktinai poetė prisipažįsta, kad būtent gamtos stebėjimas padėjo „subalansuoti skausmą“, kylantį iš šiandienos smurto ir visuotinio suprekinimo patirties.

Poisson tekstai nėra niūrūs dėl paties niūrumo. Jie reikalingi tam, kad parodytų, kaip gyvenimas iš tikrųjų funkcionuoja: per netobulumą, per skausmą, per džiaugsmą, per kvapą, per gėdą, per meilę, per nykimą. Ypač svarbu, kad meilė šioje knygoje niekada nėra romantizuota. Ji dažnai susijusi su kūno netobulumu, su senėjimu, su stoka, su nemalonumu, su rūpesčiu, su gyvuliškumu. Meilė neatsiejama nuo mirties ir nuo trapumo. Tačiau būtent dėl to ji ir tokia tikra. Ji nėra abstrakti idėja, o veiksmas, kuris kartais pasireiškia labai keistomis, nepatogiomis, net groteskiškomis formomis.

Nukelta | 8 psl.

Lietuvos skausmas

Atkelta iš 3 psl.

Nusilpę, išbadę tremtiniai rišdavo prie lavonų kojų virves ir taip traukdavo mirusiųjų iš barako, lauke kraudavo juos kaip malkas – amžino išalo žemėje nebuvo kaip iškasti duobės. Pavasarį žmonių lavonus po taigą išnešiodavo baltosios meškos, daug jų priglaudė Laptevų jūra. Pačią pirmąją žiemą Trofimovsko gyvenvietėje neliko trečdalis tremtinių iš Lietuvos.

Tremtinė Dalia Grinkevičiūtė taip liudijo tuos įvykius. „Nuo 1942 metų gruodžio lavonų išvežimui prisireikė jau dviejų brigadų. Jose dirbo po keletas žmones: Malvina Abromaitienė – mokytoja iš Merkinės žmona, Albina Marcinkevičienė, Petrauskas – mokytojas iš Šiaulių, Duidulienė – Lietuvos armijos pulkininko žmona, Jonas Abromaitis – mokytojas, Steponas Vitkevičius – iš Šiaulių (mirė nuo bado), Teofilija Tamulėnienė, Tamulevičius – Lietuvos armijos kapitonas iš Marijampolės, Tautvašienė – švedė (1956–1957 metais išvyko į Švediją). Vežėjai patys buvo išbadę ir silpni, tad, prieš priėmimą prie lavonų kojų virvę, iš barako jį vilkdavo bendromis pastangomis. Paskui mirusiųjų guldydavo ant rogučių ir išsukinėdavo už kelių šimtų metrų nuo barako. Ten lavonus suversdavo į bendrą krūvą. Ant apledėjusių sienų likdavo priešalę velionių plaukai.“

Slinko metai, mirtingumas didėjo. 1942–1943 metais saloje mirė kas trečiasis tremtinys. Likusius išvežiodavo žvejoti į kitas salas. Poliarinės vasaros metu, kai šviesu ir dieną, ir naktį, žmonės dirbdavo sumaišydami dieną su naktimi, jų sveikata dar labiau silpo, atsi-

rado daug nedarbingų, tačiau gydymu niekas nesirūpino. Išgyvensi – gerai, jei ne – mirk. Taip sakydavo čekistai. Žmonės dirbdavo vos pavilkdami kojas.

Sako, kad Trofimovsko saloje 1942–1943 metų žiemą mirtingumas buvo didesnis negu vokiečių apsuptame Leningrade. Čia mirė kas antras tremtinys, nutremtas be teismo, be tardymo ir be kaltės. Baranauskų šešių asmenų šeima išmirė visa. Iš Augustino šeimos septynių asmenų išliko vienas berniukas. Žygelio keturių asmenų šeima išmirė visa. Geidonio septynių asmenų šeimos išliko tik motina. Šiurkaus – iš penkių asmenų išliko tik berniukas. Iš Markevičiaus septynių asmenų išliko motina ir duktė, ir taip toliau. Vidoklerienė po sūnaus – pianisto mirties eidavo kas dieną prie lavonų stirtos, bet vieną dieną nebegrižo – sušalo tenai pati.

Mes su broliu Romu susiglaudę gulėdavome ant narų ir laukdavome po sunkių darbų sugrižtančių tėvelių, džiaugdamiesi, kad dar esame gyvi. Viduryje barako stovėjo „buržuika“ (iš statinės pagaminta krosnelė), ant kurios mamos savo vaikams kepavo „lepioškas“ (tokie paplotėliai). Mama vis klausdavo tėvelio: „Kaziuk, kada sočiai duonos pavalgysim, ką?“. Tėvelis vis ramindavo, sakydamas: „Valgysim, Birute, valgysim, turėk Viltį“. Mes buvom laimingi, kad turėjom tėvelį. Vakarais visi susiglaudę ant narų klausydavome, kaip tėveliai mums pasakoja apie Lietuvą, apie jos sodus, darželius, laukus, miestus, apie saulutę, žmones. Mums tada atrodė, kad Lietuva – tai pasaka, nes juk nieko iš savo kūdikystės neatsiminiu.

Tremtiniai leido po ledu tinklus, prieš tai iškirsdavo daugybę ekečių. Po kurio laiko ištraukti tinklą ir išnarpinti žuvį reikėjo nuogomis rankomis, o šaltis minus 50–60 laipsnių. Tačiau dirbti reikėjo. Ir dirbo jie alkani, utėlėti, sušalę. Juk lietuviai – ištvermingi.

Sara Poisson provokuoja

Atkelta iš 7 psl.

Knygoje taip pat labai stipriai jaučiama kalbos savirefleksija. Tekstai apie kalbėjimą, literatūrą, vartojimą, pavadinimus, žodžius ir tylą rodo, kad autorė nuolat mąsto apie pačią rašymo galimybę. Kas yra žodis? Ar jis gali pasakyti tiesą? Ar jis tik užmaskuoja? Ar jis gydo, ar žeidžia? Poisson poezijoje kalba nėra saugi vieta. Ji gali būti ir gynybos, ir atakos priemonė. Ji gali išrikiuoti pasaulį, bet lygiai taip pat gali jį suardyti. Tokia kalbos samprata daro knygą intelektualiai turtingą ir kartu labai atvirą interpretacijai.

Šioje vietoje verta pastebėti, kad Poisson tekstai ne tik reflektuoja kalbą – jie reflektuoja ir pačią literatūros funkciją. Atrodo, jog autorė nuolat klausia: ką šiandien apskritai gali poezija? Ar ji gali pakeisti žmogų? Ar gali bent trumpam sutrikdyti įprastą, neretai banalų, matymą? O gal jos užduotis – ne guosti, o tiksliai įvardyti? Šie klausimai knygoje lieka atvirai, tačiau būtent jų atvirumas ir suteikia tekstams gyvybę.

Kita vertus, ši poezija nėra vien konceptuali. Ją skaitant labai ryškiai juntama emocinė energija. Poisson tekstuose yra daug skausmo, bet, nepaneigtina, ir daug šilumos. Junta mas ne tik noras įvardyti blogį, bet ir

siekis apginti trapų gyvenimą nuo jo nuvertinimo. Net tada, kai kalbama apie kraują, purvą, ligą, mirtį ar senėjimą, tekstuose išlieka galingas teiginys: gyvybė yra esmių esmė. Tai toli gražu ne optimistiška poezija įprasta prasme, tačiau itin gyvybinga. Ji rodo, kad net nemalonūs, iškreipti, pažeisti ar sužeisti gyvenimo pavidalai turi vertę. Galima sakyti, kad visa knyga yra bandymas išmokyti gerbti tai, kas nepatogu, sužalota ar atstumiančiai skausminga.

Ypač įsimintini yra tie eilėraščiai, kuriuose Poisson pasiekia beveik aforistinį tikslumą. Kai kurie tekstai primena filosofiskai įkrautus miniatiūrinius pasaulio modelius. Juose kiekvienas vaizdas turi svorį, kiekvienas palyginimas atveria platesnės, netikėtos logikos galimybę. Pavyzdžiui, kai laikrodinis tampa laiko įkalinimo ar jo pralaimėjimo ženklu, kai rėtis tampa tuštumos ir reikalavimo simboliu, kai sniegas pasirodo kaip švaros, galios, išdavystės ir grožio santelkis, kai „niekas“ tampa triukšmingu subjektu – tuomet matome, kad Poisson moka iš mažos detalės sukurti išsąjauktą egzistencinį lauką.

Galima būtų paklausti – o koks knygos santykis su lietuvių poezijos tradicija? Atsakymas paprastas: ji aiškiai įsirašo į šiuolaikinę lietuvių poe-

Baroko pliūpsnis Kultūros naktyje

Atkelta iš 4 psl.

Buvo smagus, turintis koncertas, tik būtų praverę daugiau informacijos ir apie atlikėjas, ir apie kūrinis.

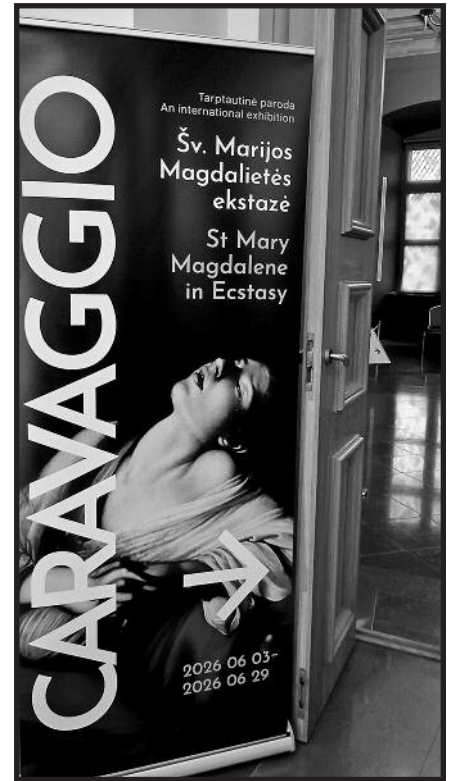
Užtat antrasis – ir finalinis – mano vakaro segmentas buvo sodriai apgaubtas kontekstine informacija. Bet ką ir sakyti – tai unikali (visai Lietuvai) pažintis su Baroko epochos dailės šedevru, dar ir patyrusiu dingimo-atradimo sensaciją – Caravaggio „Šv. Marijos Magdalietės ekstazė“!

Kultūros naktį srantai į šio paveikslo salytę prasmingai reguliuoti – registruotas ribotas skaičius žmonių pusvalandžio seansui (teko patirti, kad labai greitai visos „laisvos vietos“ buvo užimtos).

Apie Caravaggio vieno paveikslo parodą jau rašė (06 13 „Draugo“ kultūros priedo numerįje) L. Vasiliauskaitė-Rožukienė, aš tik pažymėsiu „Šv. Marijos Magdalietės ekstazę“ puikiai pristančius informacinius komponentus.

Dar prieš ekspozicinę „Šv. Marijos Magdalietės ekstazės“ salę žiūrovams siūloma prisėsti prieš nemenko formato televizorių ir susipažinti su paveikslo dingimo, paieškų, identifikavimo istorija – apie tai filmuke pasakoja Caravaggio ekspertai prof. Mina Gregori ir prof. Bert Trefers, (filmas įgarsintas lietuviškai).

O jau atsidūrus ekspozicinėje salytėje, pirmiausia, žinoma, norėsis sustoti prieš paveikslą, patirti bendrą ekstazės išpūdį, tada pamėginti įžiūrėti „slaptuosius“ simbolius (ne taip jau lengva, aš, tarkim, turėjau palaužyti galvą: ar ten kaukolė Šv. Marijos Magdalietės kairiosios rankos alkūne prispausta?)

Parodos stendas Valdovų rūmuose.

A. Petraitytės nuotr.

Patyrus estetinius (gal ne tik) fluidus, verta nusileisti į žemiškesnį lygmenį ir išsiskaityti ant kitų trijų salės sienų surašytus tekstus – čia pristatomas ir Karavadžas, jo gyvenimo įvykiai (parodos pavadinime, kaip ir dera, originaliai rašoma dailininko pavardė, kažin ar vertėjo šiuose lydinčiuose tekstuose ją lietuvininti?), ir paveikslo istorija, ir karavadžistai.

XVII amžiaus ištis būta ypatingo, išlikusių meno kūrinių dėka galime pausti savitą Baroko dvelksmą.

O norintys savo akimis pamatyti „Šv. Marijos Magdalietės ekstazę“ gaisiti neturėtų – paveikslas bus eksponuojamas iki birželio 29 d.

tinę kalbą, kuri vis drąsiau jungia kūniškumą, socialinę kritiką, konceptualumą ir emocinį intensyvumą. Tačiau Poisson tuo pat metu išlaiko labai individualų balsą. Jos eilėraščiai atpažįstami dėl ypatingo žodyno, metaforinio mąstymo, kalbinės įtampos ir jautrumo kasdienybės detalėms. Ji nesiekia būti panaši į kitus, ir tai yra jos stiprybė. Net kai tekstai kalba apie universalias temas, jie turi aiškiai savitą toną.

Sakyčiau, „Niekas, pasirošęs patriukšmauti“ yra knyga apie tų, kurie nepatenka į patogias kategorijas, esmybę. Bet tai būtų tik dalis tiesos. Iš tiesų ši knyga dar labiau yra apie pačią kalbą kaip vietą, kurioje nepatogumas gali tapti forma, kurioje skausmas gali būti įvardytas, o gėda – paversta įžvalga. Ji apie tai, kad žmogus yra ir kūnas, ir socialinis vaidmuo, ir gyvūnas, ir kalbanti būtybė, ir trapus visagalys laikas. Poisson visa tai sujungia ne atsargiai, bet labai tiksliai. Todėl jos poezija kartais žeidžia, kartais stebina, kartais glumina, bet retai palieka abejingą.

Šios knygos stiprybė slypi ir tame, kad ji nepraktikuoja vienos emocinės tiesos. Joje gali būti ir ironijos, ir užuojautos, ir pykčio, ir meilės, ir šleikštulio, ir šviesos, tačiau jokiū būdu ne cinizmo. Tai daugiabalsė poezija, kurioje svarbus ne rezultatas, bet balansavimas tarp prieštarų. Tokia laikysena ypač vertinga šiandien, kai poezija dažnai turi rinktis tarp labai aiškios žinutės ir gryno estetinio žaidimo. Poisson daro dar kitaip: ji kuria in-

tensyvų, konceptualiai pagrįstą, bet kartu emocionaliai aštrų tekstinį pasaulį, kuriame žinutė gimsta iš formos, o forma – iš gyvenimo maišaičių.

Apibendrinant galima teigti, kad „Niekas, pasirošęs patriukšmauti“ yra labai stipri, savita ir brandi poezijos knyga, kuri išsiskiria ne tik tematiniu drąsumu, bet ir kalbine jėga. Ji kalba apie kūną be idealizavimo, apie visuomenę be iliuzijų, apie gamtą be sentimentalumo ir apie kalbą kaip gyvą, kartais skausmingą, kartais gelbstinčią medžiagą. Tai knyga, kuri nepatogia, bet tiksliai parodo, kad gyvenimas nėra tvarkingas, o žmogus nėra vientisas. Ir vis dėlto ši netvarka nėra beprasmė. Ji gali būti išrašyta, išgirsta, įvardyta. Būtent todėl Poisson poezija tokia svarbi: ji leidžia „niekui“ tapti girdimam ir pasirošusiam patriukšmauti.

Ši poezija nebando išspręsti pasaulio minklių ar paradoksų. Ji nesuteikia skaitytojui moralinio saugumo ar estetiškos paguodos. Tačiau ji suteikia kažką kitą – mano galva, jautrumo pojūtį. Gebėjimą pastebėti tai, kas paprastai lieka paraštėje: kūno nuovargį, socialinę gėdą, aplinkos trapumą, kalbos smurtą, kasdienybės groteską. Ir būtent šis jautrumas šiandien tampa ne mažiau svarbus nei bet kokia ideologija ar aiški žinutė. Todėl „Niekas, pasirošęs patriukšmauti“ galima skaityti ne tik kaip poezijos knygą, bet ir kaip jautrumo praktiką – bandymą išmokyti matyti tai, ką kultūra dažnai bando paslėpti.